

Milyen sok új, érdekes meglátást adhat az eredeti kéziratok használata, gondoljunk most csak a cenzúra működésére! Tudjuk, hogy a Pályám emlékezetének szövegéből is törölt a cenzor. Toldy 1828. jan. 21-én írja Kazinczyhoz: „A minusokkal teli sorok a cenzor kegyetlen kezeinek nyomdoki.”⁸ Minden minél izgalmas kérdés, mi volt az, amit a cenzor nem akart a nagyközönség elé engedni.

Kár, hogy a most megjelent kiadvány a Pályám emlékezte megírásának és kiadásának történetét sem foglalta össze, erről a műről szólva, ezt nem tudtuk most elmulasztani, de itt csak nagyon rövid vázlatot adhattunk. A Tájékoztató a megjelenő könyvekről című periodika 1956. márciusi számában azt ígérte, hogy „A függelék Kazinczy kéziratok pótlását is tartalmazza.” A kéziratnak nevezett szöveg Abafi kiadása, ezt megmondja Orosz László utószava, Abafiról pedig tudjuk, hogy a Kazinczy Gábor-féle másolatokat használta.

Még egy pár apróság a most megjelent ki-

dásról: vajon helyes-e az, hogy a kladó változtat az alapul vett szöveg eredeti elrendezésén, az egy bekezdésen belül levő párbeszédes részeket is külön kikezdéssel hozza, de még ott is megváltoztatja a bekezdést, ahol nem is párbeszédszerű a szöveg. Ahol Kazinczy egy bekezdésbe foglalt egy gondolatot, talán nem kellene szétválasztani. Nem lényeges, de már az egységesség szempontjából is zavaró pl. ha a jegyzetben nem írjuk ki mindenhol a személyek teljes nevét. Kazinczy nagy gonddal ír ilyen ügyben Toldyhoz 1827. jún. 19-én: „Minekutána annyi barátsággal vagy erántam, kérlek pillants bele a Pályám Naplóiba s ott a hol Ladomerszky név ad annum 1785. előfordul, tedd oda keresztnevét: Ladomerszky István. Tegnap haza futék, felkeresém a keresztnevet, s rá találtam. Az illy kicsinyiségek ki-pótlása nem esik rosszul.”⁹ Ha Kazinczy a saját jegyzeteiben ilyen nagyon pontos volt, ez minket is arra kötelez, hogy kövessük példáját.

Busa Margit

LACZKÓ GÉZA: RÁKÓCZI

Szépirodalmi Könyvkiadó. 1955. I. k. Isten árnyéka a földön, 502 l., II. k. Vörös zászlók alatt, 550 l.

„Visszautasítom a rágalmatokat, és felderítem az igazságot...” írta Emlékirataiban Rákóczi — okát adva munkája létrejöttének. Laczkó Géza nagy regényét, mely II. Rákóczi Ferencnek és szabadságharcának állít maradandó emléket, méltán hasonló szavak jellemezhetnék. Régi vágya, sokszoros célkitűzése volt már írónknak, közvetlenül a szabadságharc óta, a legkülönbözőbb műfajokban ábrázolni a „szabadság vezérének” alakját és vele a nemzet hősi küzdelmét. Művek hosszú sorára tekinthetünk vissza, mely ébrentartotta egyik legszebb nemzeti hagyományunkat. Idézhetnők a névtelen énekszerzőket, Jósikát vagy Jókait, s bőven foglalkozhatnánk Petőfivel, Ady Endrével stb. De a két és félszázad alatt a Rákócziról vallott írói és történeti felfogás igen sokszor messze eltávolodott a valóságtól s nem egy esetben az igazság meghamisításától sem riadt vissza. Szokássá, sőt kötelezővé vált Rákóczira emlékezve romantikát keresni, délibábos dicsfényben hazafias frázisokat halmozni, illúziókat gyártani. Eltérő véleményeket, igazabb és emberibb hangokat a „sárbarántás” vádjával marasztaltak el, mert a „béna aggkor” a szép ködös homályban csak mesterkélt vidámsággal s tárogatós búsongással emlékezhetett „Rákóczinak dicső

korára” melynek visszatéréséhez semmi érdeke sem fűződhetett volna. Olvashatunk a „szeretet fejedelméről”, a „bujdosó”, a „száműzött”, a „szent”, az „igazi” Rákócziról, a „janzenista remetéről”, de egységes és valóságos felfogás, művésziileg hiteles kép kialakítása napjainkig nagy adósság maradt. Köszönet Laczkó Gézának — fájdalom, már csak halála után — azért a másfél évtizedes áldozatos munkáért, melynek eredményeképpen ez a remekmű ránk maradt.

Mérhetetlenül gazdag anyagot ölel fel Laczkó írása. A legnagyobb alaposággal és körültekintéssel kíséri végig Rákóczi életét gyermekkorától a szabadságharc végéig, s ugyanakkor történelmünknek ezt a mintegy negyven éves, igen emlékezetes szakaszát teljes mozgalmasságában és életszerűségében jeleníti meg. A három hatalmas kötetre tervezett műből sajnos csak az első kettő készült el.

Az első részben az író fő célkitűzése, hogy megmutassa azt az életutat, amely a harcrahívó 1703-i „brezani kiáltvány”-hoz vezet. Ehhez a célhoz a kínálózó óriási anyag szerkezeti tömörítését úgy éri el, hogy az eseményeket néhány jól kiválasztott, igen gondosan kidolgozott téma köré csoportosítja. Ilyen csomópontok Thököly Imre és Zrínyi Ilona, történelemben és magánéletben ábrázolt szerepe, majd a „neuhausi görényfészek”,

⁸⁻⁹ Váczy Kaz. lev. 20. k. 457, 285. l.

a jezsuiták nevelőintézetének mesterien bemutatott „élete”, és ezt követően Bécs „csipkés örvének”, a magyar Rákóczi főtogató Habsburg légkörnek nagyszabású szembeállítását az egyéni és általános, szomorú magyar valósággal. Következmenyképpen a kérdés teljes bonyolultságában, de tiszta indokolásában látjuk, hogy Rákóczinak mindenképpen a magyar ügyet kell választania, még akkor is, ha az Wiener Neustadt hírhedt börtönét eredményezi. Itt a regény cselekménye — nem kis mértékben a bőrönből való szökés izgalmas megélévenítése által — olyan lendületet kap, hogy az olvasó a lengyelországi idillikusabb részek után izgatottan várja a kitűzött „vörös zászlók” és a „robbanó robajjal” alájuk álló jobbágyok szabadságot ígérő útjának bemutatását.

A második kötet a várakozást reményünkön felül kielégíti: teljes egészében a szabadságharc hét esztendejét jeleníti meg sajátosan egységes koncepcióban, kitörölhetetlen emléket hagyó, művészi kidolgozásban. Időben ez a szakasz jóval rövidebb, mint a megelőző, vagy a tervezett harmadik kötet anyaga, az emigráció története; mégis az életregényben — legtöbbször tekintetben helyesen — ez a rész kapja a középponti helyet, a nagyobb terjedelmet és a részletesebb kifejtést, mert hisz Rákóczi életében minden ehhez a korszakhoz fejlődik vagy ide tekint vissza. Nagy eredménye Laczkó regényének, hogy a szabadságharcot a történeti és társadalmi valóság talaján ábrázolja. A nemzeti és szociális kérdések következetes végigvitele érződik az egész művön, akár a magyarországi szörnyű állapotok bemutatását nézzük, akár az „igaviseelő jobbágyok”, a szegénylegények és a pompáskodó, harcokban tehetségtelen, érdektelen nemesek közötti ellentétek elmélyült elemzését tekintjük. — A hadműveletek teljes anyagát nem dolgozhatja fel az író. Ehelyett egyes nagy csaták (Dudvág, Trencsén, Romhány) változatos, mélyen átélt, fokról-fokra előkészített elemzést adja. Tény szerint — Rákóczi Emlékirata nyomán is —, vesztett csaták sorozata vezet a küzdelem bukásához, s itt is ez a felfogás érvényesül. Laczkó írása azonban mégsem pesszimista, lehangelő hatású, hanem a valóság döbbenetes, cseppet sem szépítő erejével jövőbe vetett hitet sugároz, s az ezernyi bajjal, szerencsétlenséggel, „szíve vesztettséggel” szemben bátor helytállást, tántoríthatatlan bizalmat jelképez. Vitatható azonban a szabadságharc időszakos sikereinek ábrázolása. Ezek túlságosan is visszazorítottak a regényben, s inkább a külpolitikai remények adnak újabb lendületet. Különösen a harc megindulása után, a harci lelkesedés, a „triumphus menet” és általában azoknak a sikeres kuruc tényeknek

bemutatásától várnánk többet — természetesen a hitelesség határán belül —, amelyekről éppen csak értesülünk a regényből, s nem kapunk átfogóbb ábrázolást. Inkább a nehézségek, bajok, sikertelenségek állnak előtérben, ami egészében indokolt és helyes, s nagyrészt a történelmi valóság követeli ezt meg. Ha néha-néha felsillantja is az író valamely helyi győzelem lehetőségét — amelynek kidolgozására az olvasó legalább egyszer számítana —, le kell azt rontania olyanféleképpen, miként az egyik csatáról a résztvevő feljegyzéséből is joggal olvashatunk: „...megvertük dicsőségesen az ellenséget, de a harc helyéről gyalázatosan elszaladtunk.”

A regény minden eseményének középpontjában Rákóczi alakja áll, az egész kompozíció életrajzi alapokra épül. Ebből a tényből adódik a kérdés, hogy Rákóczi egyéni során keresztül sikerül-e a kor legfőbb problémáit tipikusan ábrázolni, megfelele-e a mű a történelmi regény követelményeinek, vagy a történeti életrajzok sorába tartozik. Úgy érzem, Laczkó műve mindkettőnek magas színvonalú ötvözete. Rákóczi alakja igen gazdag lehetőséget nyújt, hogy a magánorszoros társadalmi és történelmi összefonódtságban jelenjék meg, s az író a lehetőség határáig él is ezzel. Kétségtelen azonban, hogy az országos méretű anyagból bizonyos eseményeket lehetetlen, másokat csak nehezképpen, s a mű egységének rovására lehetne közvetlenül Rákóczi személyéhez kapcsolni.

Rákóczi alakjának megformálása a regény legművészebb teljesítménye. A köztudatban élő hamis kép helyett olyan összetett, éretnyeket és gyengeségeket láttató, vonzó és valóságos emberi portrét sikerült adnia, amely inkább kiemeli a fejedelem nemzeti nagyságát, mint a sokat látott üres, csak dicsőítő ábrázolásokat. Az első könyvben Laczkó törekvése arra irányul, hogy fokoza-tosan érje el hősenek Habsburg-ellenes vezéregyéniséggé fejlődését. A feladat igen bonyolult: ősei, a Zrínyiek és Rákócziak a magyar szabadság hősei voltak, ifjúságát viszont más körülmények, Habsburg érdekek határozták volna meg: gyámajpa Lipót császár, valamint a magyargyűlölő Kollonich érsek volt, felesége Hessen Rheinfels hercegnő stb. Laczkó Géza ügyesebbnél ügyesebb módokat talált arra, hogy elsősorban is ez a megadott ellentétesség az egész könyvön végig vonuljon, s hősenek későbbi fejlődésében a Zrínyiek, Rákócziak hatását is éreztesse. Azért van nagy szerepe az első néhány fejezet különös gonddal kidolgozott anyagának, mint például a Munkács várát hőiesen védő Zrínyi Ilona és általában a magyar környezet előtérbe állításának, mert a regény folyamán többször ide kapcsolja majd a cse-

lekmény szálaít. Mi sem jellemzőbb erre, mint magának a szabadságharcot megindító, végső elhatározásnak megszületése. Nem cél nélkül sűrít össze Zrínyi Ilona halála kapcsán egyrészt a Rákócziiban felmerülő visszaemlékező gondolatokat, másrészt a paraszti követtség meghívását a „szegény megnyomorodotti hazá” megmentésére. Ilyen megoldásban tudja Rákóczival kimondatni a választ: „Teljes magyar szívemből köszönöm, ígérem és fogadom: hazamegyek”. De többször mementóként, éppen a legválságosabb időkben jelenik meg Munkács várának hajdani „mindhalálíg” vörös zászlaja is. Egyébként több oldalról törekszik a magyar ügyet előtérbe állítani: A jezsuita nevelés ellenhatásként bemutatott cseh Slawata-család — különben is ötletes szerepeltetésével — előre lendíti a fiatal Rákóczit a nagy úton: „Ne légy te Isten katonája, légy te Magyarország katonája.” Finom eszközökkel fokozatosan indokolja az író a jellemfejlődést, és így érezzük természetesen, hogy a Bercsényivel barátkozó Rákóczi német köntöse alatt valóban „magyar és igaz hazafiúi szív dobog” már, és hogy az ország legnagyobb birtokos főura a rongyos jobbágyokkal őszinte elhatározásból indul a gyűlölt német iga lerázására. A szabadságharc alatt Rákóczi személye beolvad a hősi küzdelem történetébe: életének ábrázolásában szinte semmi sincs, ami attól különválasztható lenne. Rákóczi őszinte szavait követi a regény: „minden cselekedetem célja kizárólag a szabadság szeretete volt és az a vágy, hogy hazámat az idegen járom alól felszabadítsam.” Az író főfeladatának a szabadságharcot vezető Rákóczi alakjának megformálását látja. Külön gondolat mutatja meg benne a magyar történelmi hagyomány, főleg Zrínyi Miklós terveinek folytatóját, a haza békés építőjét, a kultúra, tudomány, művészetek részesét és támogatóját is.

A magánélet eseményei is a főcselekményhez illeszkednek s mégis ezeknek a részeknek remek előadása sok új színnel teszi változatosabbá a regényt. Nagyrészt négy, tökéletesen jellemzett nő alak hatásosan kialakított szerepére épül mindez, akik ilyen-vagy olyan módon a regény teljességéhez járulnak hozzá. Felesége Charlotte, a nagyoló, képmutató és hazug német herceglány a kezdeti érzéki fellobbanás után nem jelent már sokat Rákóczi számára. De mikor Habsburg megbízásból szerelmet hazudik a fejedelem politikai visszalépéséért, lehull az álarc s méltán az „előkelő lotyók” sorába süllyed. Hasonló alak Lóri, Batthyány Adámné, Rákóczi első szerelme, aki mint Bécs „titkos ágense” szintén a szerelem útján keresne befolyást Rákóczi elhatározásaira. Juliánkát, Rákóczi testvérét, a Habsburg örvényben

már fulladozó, de még őszinte magyart csak sajnálni tudjuk. De sajnáljuk azért is, mert „Jóska bácsi” (József császár) kérésére „Ilona mama lánya is vállalkozott a rebellis kígyó megbűvölésére”. Messze kiemelkedik művészi megformálásban Sieniawskinének, a lengyel belzi palatinának szerepe. Szépen belesimulnak a cselekménybe az igazi szerelem érzelmi telítettségű jelenetei, de rendkívüli harmóniában fonódnak össze a szerelem és az államügyek gondolatai is. A politikai életben rendkívül széles látókörű Eljéna meg tudja erősíteni a harci sikertelenségek láttán már-már csüggedő Rákóczit, s új lehetőségek felé irányítja külpolitikai tájékozódását.

Ritka tehetséggel tudja az író élénk varázsolni a regény igen nagyszámú, de minden esetben lényeges szerepet vivő alakjának hiteles képét. Nagy részüket ismerjük történelemből, olvasmányainkból. Laczkó nem mindennapi képességeit bizonyítja, hogy ezek az alakok újra élnek, kitörölhetetlenül maradandó emléket hagynak, s nem egyszer az emlékezetünkben régről, hamisan megrögződött figuráknak helyébe lépnek. Felejthetetlen élmény Bercsényi Miklósnak közvetlenül Rákóczi mellé helyezett, következetesen végigvitt ábrázolása. Bercsényi is nemes, rá is jellemző osztályának számos hibája, fényűzése, akaratossága, a néppel szemben főúri szemlélete, de mégis mennyire más, mint Forgách Simon, Eszterházy Antal vagy éppen a Habsburgokkal alattomban egyezkedő Károlyi Sándor. A főúri résztvevőktől némileg elhatárolva ábrázolja az író a szabadságharc kisnemesi, polgári és jobbágyi vezetőit. Sajnálatos, hogy ezek nem kis mértékben a regény életrajzi koncepciója miatt, a kelletténél kisebb teret kapnak, s kevésbé életszerűen illeszkednek az események folyamatába. Így is messze kiemelkedő alak azonban, a népet szerető, szigorú katonai fegyelmet tartó, igazságos és harci sikerekre törő „Bottyán apó”. A kezdeti rongyos kuructábor vezérében, Esze Tamásban, a szabadságharc jobbágy hőseit formálja meg. Sokatmondó, hogy Esze Tamás, mikor Rákóczi őt „ezeres kapitánnyá” nevezi ki, így kérdez: „En a paraszt, felséges uram?” A fejedelem válasza a nemzeti összefogás gondolatát fejezi ki: „Nem Tamás, Te a magyar”. Csak futólag tűnnek elénk Béri Balogh Ádám, Czelder Orbán és a küzdelem más kisebb népi alakjai, de így is a művészi kidolgozás ereje lehetőségét ad a nemesi felfogás ellenpólusának bemutatására.

Habsburg oldalon a császári ház tagjai állnak előtérben. A „rózsafüzér morzsolgató” és a Rákóczi-birtokokra áhító Lipót császár, valamint a „szeretettel és megfélemlítéssel” jelszót hirdető „Joseph der Erste” jellemzése

emelkedik ki. A Habsburg-hadsereg fővezérei közül Pálffy János személye kap elmélyültebb elemzést, kinek egész jelleme olyan, mint az öltözte: „feljül német, alul magyar”, ki a magyar ügyben valami alsóbbrendűt, kizárólag Habsburg érdeket lát, s Rákóczit is legjobb akaráttal Habsburg tábornoknak tudná csak ajánlani. Új felfogást tükröz a „rendkívül eszes, szívós, ötletes és tetterső” Péter cár bemutatása, vagy az olyan kisebb szerepet játszó, de egyaránt nagy körültekintéssel átgondolt alakoknak ábrázolása, mint például a sok közül: Longueval és Lehmann kapitány, a bécsi börtön körüli izgalmas eseményeknek közvetlen bonyolítói, vagy még előbből mostohaapjának, Thököly Imrének személyes látószögéből való „megítélése” vagy Ottlyk „főhoppmester”, Mányoki „udvari képviselő” és sok-sok más emlékezetünkben mélyen bevésődő arckép megjelenítése.

Önálló külön tanulmányt érdemelne Laczkó írói módszerének vizsgálata. Ezúttal azonban csak néhány kérdést érinthetünk. Elsősorban jellemző művészetére a nagy koncepción belüli, önállóan is kerek egészé szerkesztett „belső remekművek” szerves összeillesztése. Már Babits Mihály is ilyen értelemben fűzött megjegyzéseket Zrínyi-regényéhez. Nem novellák összefűzéséről van szó, hanem az író szigorú szerkezeti megoldásokkal, főleg több alakjának következetes végigvitelével és az eseményszeres rendszeres összekapcsolásával biztosítani tudja a regény egységét. Jelen könyvében ez a módszere még inkább tökéletesebbé vált, s nem is valamely széttagoltság miatt figyelünk fel e sajátosságra, hanem a feltűnően gondos belső kidolgozás miatt. Mintegy százhusz ilyen remekbe sikerült belső kompozícióból áll a regény, melyek közül a legtöbb a központi cselekménytől elválaszthatatlan. Más kérdés, hogy néhány részben valósággal bravúros módon, egy rövid 10 oldalas szakaszban nyolc-tíz kerek, egymással nem összefüggő lényeges eseményt képes feltárni, amelyek nem egyszer mégis meggyőzőbben illeszkednek a főcselekmény szálaihoz, mint azok a periférikus történetek, amelyeket kissé alkalomszerűen közvetlenül Rákóczi személyéhez kapcsol. „Nehéz és zsúfolt mozaikmunka, amelynek példája a Salammbó” írta másik regényéről Babits. Kétségtelen, hogy ez bizonyos mértékig Rákóczi-regényéről is elmondható, vég nélkül idézhetnénk példákat a nagy bőségben összehordott anyaggal való biztos bannitudásra és a meglepő tömörítő képességre.

Mindvégig a legteljesebb változatosságra, az érdeklődés állandó ébrentartására törekszik az író és sikerül is azt elérnie, ha kell, jó írói fogásokkal is. A csaták leírása például minden esetben más-más megoldást kap.

Egyszer kuruc részről, másszor labanc részről ábrázolja, fogoly vallomásként beszélteti el, vagy a résztvevő feljegyzéseit követve adja elő. Kedvelt, többször alkalmazott módszere a később bekövetkező események előrevezése, hogy innét tekintsen vissza egy-egy kimaradt fontos időszak ábrázolására. A regény indulásakor például a gyermek Rákóczit már Thököly táborában találjuk s csak később kerül sor kisgyermekkorának és családi körülményeinek bemutatására. — Bezerédy, Ocskay és Károlyi árulásai egymásba fonódnak; Ocskay bűnhődésének, kivégzésének hangulatát Károlyi szemszögéből, annak latolgató gondolataiból fejtí ki, hogy már előre éreztesse későbbi, de sikerültebb áruló terveit. Az ónódi országgyűlés megrendítő élményét nem egyszerű ismeretben közli, hanem egyrészt a kis „belső inas”, Mikes Kelemen tanúsága szerint halljuk a sértett Rákóczi szónoki pátoszát és látjuk a sértő Turóc vármegye követeinek szörnyű bűnhődését, másrészt Des Alleurs francia követ levélben magyarázza királyának a „József császár nem királyunk”, „eb ura fako”, Habsburg-háznak „ellene-mondó” felkiáltásokat.

Vannak még események, szerepek, amelyeknek az egész regényen való következetes végigvitelére Laczkó különös gondot fordít. Ilyen pl. a „száz álarc alatt mindenüvé” jelszót követő jezsuiták gyakori megjelenítése, legyen szó akár Rákóczi neveltetéséről, akár hazafiúi tönkretételéről, vagy kimentéséről a Habsburgok börtönéből. — Pázmány Laczkó, a későbbiekben „magát testőrző strázsának kintvezett” árva kis gyerek, megható hűségével, kezdettől végig nélkülözhetetlen alakja lesz a regénynek. Hasonló céllal kíséri figyelemmel a Rákócziába „szerelemesedett” gyermek Mikes Kelemen, akit a harmadik kötetben tervezett, méltó szerepét már itt előkészíti az író.

Nem lehet eleget és elég dicsérettel szólni a regény stílusáról, nyelvéről. Tökéletesen tudja kifejezni ily módon is ennek a nagy korszaknak igaz hangulatát. Eszközeiben sűrítve látjuk Rákóczi kora nyelvének minden árnyalatát. Az éppen szükséges, a cselekményhez legmegfelelőbb hangot találjuk a regény teljességében. Mértéktartással és finom franciás elevenséggel, egyaránt meg tudja teremteni a harcok robajló hangulatát, a nemzeti lélek csendes elemzését, a tragikus kétségbeesést, a vidámabb bizakodást, vagy éppen a megható szeretetet, hűséget, nevetéssé tételt, maró gúnyt stb. Könnyen formálható nemes anyag számára a nyelv, mellyel művészi sugallatra mesterien tud banni.

Laczkó sajátosan egyesíti a tudós és az író tulajdonságait. Könyvtárra tehető forrásanyagból, tudós aprólékosággal és körül-

tekintéssel hordja össze anyagát. Rákóczi Vallomásaitól és Emlékirataitól kezdve a legkisebb kortárs naplójáig, a kéziratossá énekköltészetétől a modern szakirodalom megállapításáig mindent felhasznál, hogy megközelítse a múlt valóságának megismerését. Flaubert módszerét tartja szem előtt, mikor a kor szokásait, mindennapi életét, kultúráját, nyelvét stb. vizsgálja, hogy összegyűjtött anyagának birtokában, a csapongó fantáziának határt szabva, a modern regény eljárását tudja sikerrel alkalmazni. Nem csökken tehát a szépírói, művészi ábrázolás lehetősége, ha nem a valóság határáig szabadon érvényesülhet az egyéni látásmód, a gazdag képzelet valamint az újabb és helyesebb felfogás. Ily módon éri el az író, hogy több alkalommal szinte észrevétlenül siklik át az olvasó figyelmére a felhasználott okiratok, memoárok szövegéről a fantázia teremtette, de mégis reális rész-eseményekre. Éppen ezért a tudós megalapozottságot nem érezzük a regényben fásztónak, tehernek, és szó sincs egyoldalú tudósokdásról vagy annak száraz merevségéről. Az évtizedes kutatás, forrásvizsgálat, anyagrendezés munkáját a művészi ábrázolásnak sikerül feloldania.

A VÁLI VAJDA JÁNOS-MÚZEUM

Vál, ez a kb. 2200 lakosú kisközség már eddig is aránylag sok Vajda János-émléket mondhatott magáénak: A község közepén áll Vajda János Holló Barnabás-készítette emlékszóbra, a család egykori lakóházát 1934 óta emléktábla jelöli, a katolikus templomban egy kezdetleges festmény emlékeztet a költő apjának, Vajda Endrének kocsiszerencsétlenségére és halálára. És most, amint Kiss József írta 1910-ben Petőfi című versében a Petőfi-házról „Van házad... van telekszámod”. Az egykori erdészlakban nyílt meg 1955. augusztus 28-án a Petőfi Irodalmi Múzeum által rendezett gyűjtemény, amelynek kiállítása az épületet megint a Vajda-család tulajdonába adta vissza, — legalább is képletesen. Csaknem száz év óta elhagyták már Vajda hozzátartozói e házat: Vajda Endre csak 1860-ig állott az Úrményiek szolgálatában, tőlük kilépve a faluban keresett lakást, s a költő nővérei már egész hátralevő életüket a faluban, a legendás gyermekkori fészekből távol élték le. Az épület nemzedékeken keresztül erdészlak maradt, beosztása, külseje sem változott meg lényegesen, a közvetlen környéke már inkább. Egy évszázaddal ezelőtt még közelebb volt hozzá az erdő, kevesebb körülötte a szőlőskert.

A bejárat egy kis konyhahelyiségbe vezet, ahonnan jobbra és balra egy-egy lakószoba

Nagy regény, kiemelkedő, ritkán születő mű áll előttünk. Pótolhatatlan veszteség, hogy a befejező harmadik kötet nem készülhetett el, de így is teljes joggal előkelő hely illeti meg irodalmunkban. A mához szól Laczkó műve, szinte minden problémája mögött ott izzanak nemzeti önismeretünknek századok óta alakuló kérdései, s igaz hatóerővel fejeződik ki benne az író becsületes, használni akaró, egyéni felfogása, előremutató nemes szándéka. Nagy nemzeti hősnékről és legszebb szabadságharcunkról vallott felfogása hosszú ideig fog tettekre lelkesíteni, hazaszeretetre s a szabadság áldozatkész megvédésére nevelni. Kötelessége lenne irodalomkritikánknak, hogy Laczkó Géza egész pályáját és teljes életművét — melyben Rákóczi-regénye első helyen áll — alapos, elmélyült vizsgálat tárgyává tegye, fejlődésében s összefüggéseiben értékelését adja.

A regényt Révay József rendezte sajtó alá, aki „kortársi és baráti megemlékezést”, valamint a regény alkotásának körülményeit ismertető, szép és hasznos utószót is csatolt hozzá. A köteteket mintaszerű jegyzetszótár zárja be, amely minden esetben biztosítja a megértést.

Gyenis Vilmos

nyílik, a múzeum két terme. A konyhában egyetlen bútort kivételével nincs semmi, ami Vajdáké lett volna. A kemence újabb eredetű, a falakat díszítő tányérok a megye specialitásai, csákvári fazekasok munkái, de egész újak. Csupán a kis tálat tartja a helyi hagyomány Vajda Róza egykori tulajdonának. Az első kiállítási helyiség a 60-as évek végéig kíséri el a költő életútját, felsorakozik benne a keresztlevél, majd az ő korában használatos latin iskolakönyv csak úgy, mint Székesfehérvár, a régi Pest, a Pilyax-kávéház és a márciusi ifjak képe, a első versek stb. Gina emléket Boreczky László egykorú fényképek nyomán festett jól sikerült portréja őrzi, amely külön a múzeum számára készült. Körülötte annál kevésbé hatnak jól a szerelmi költemények, versekötetből kivágva, keskeny léckeretbe foglalva.

Vajda János után alig maradt valami tárgyi emlék: könyvei, bútora, használati tárgyai szétszóródtak, még levelezése sem valami gazdag. Ilyen körülmények közt különösen nehéz volt közelhozni a nézőhöz a pálya első évtizedeit, hiszen itt még alig lehetett első kiadásokat vagy kézirat-faksimilét bemutatni. De ezen valamelyest segíthetett volna a fiatalok főbb állomásainak (Székesfehérvár, pesti piaristák, Vajda Péter